

Az elvárhatóság és a motívumok a német büntetőjogban
Die Zumutbarkeit und die Tatmotive im deutschen Strafrecht

Szakmai beszámoló
Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj

Predoktori kategória

dr. *Németh György Attila* LL.M. (Tübingen) Szegedi Tudományegyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete¹

Témavezető: Prof. Dr. *Szomora Zsolt* egyetemi tanár Szegedi Tudományegyetem, Dr. *Molnár Erzsébet* egyetemi adjunktus Szegedi Tudományegyetem

2022 szeptember 1. és 2023 március 19. között közel 7 hónapot tölthettem *Bernd Heinrich* professzor tanszékén (*Lehrstuhl für Strafrecht, Strafprozessrecht und Urheberrecht*) a tübingeni *Eberhard Karl Egyetem (Eberhard Karls Universität Tübingen)* jogi karán.

A mobilitásomnak célját **elsődlegesen** a doktori disszertációm eredményes befejezéséhez elengedhetetlenül szükséges német nyelvű szakirodalom, illetve a témám szempontjából releváns német bírósági gyakorlat feltárásában, valamint *Bernd Heinrich* professzor magasszintű szakmai segítségének igénybevételeben jelöltem meg. **Másodlagosan** a tübingeni egyetem fiatal kutatóival kívántam szakmai párbeszédet kezdeményezni.

Az ösztöndíjas időszak tartama alatt megvalósított kutatási program a doktori kutatásaim három részterületét érintette, ennek megfelelően a 2022 márciusában elkészített munkatervet is három részfeladatra osztottam.² A szakmai beszámolómban a munkatervben rögzített egyes részfeladatok megvalósítására kívánok reflektálni.

I. részfeladat: *Az elvárhatóság büntetőjogi fogalma német filozófiai és jogirodalmi gyökereinek, valamint a fogalom magyar büntetőjogban történő recepciójának feltárása*

A megvalósítás időtartama: 2022.09.01.-2022.12.21. (3 hónap és 21 nap)

A részfeladatot három alcímbe határoztam meg:

I.a. *Az újkantiánus értékfilozófia hatása a normatív bűnösségfogalom kialakulására*

I.b. *Az elvárhatósági tan körül kialakult jogirodalmi viták a német büntetőjogban és a Reichsgericht kapcsolódó joggyakorlata, valamint a német kodifikációs törekvések feltárása a XX. sz. elejétől az 1930-as évekig*

¹ Az ösztöndíjas a támogatás elnyerése idején a Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Bűnügyi Tudományok Intézetének doktorandusz hallgatója volt, ahol 2022. augusztus 31-én abszolutóriumot szerzett. Az ösztöndíjas időszak szerződésben szereplő kitöltését követően, tehát 2023. március 1-től kezdődően az ösztöndíjas a tübingeni egyetem jogi karán mint *geprüfte wissenschaftliche Hilfskraft* van alkalmazásban.

² L. NÉMETH GYÖRGY ATTILA: *Az elvárhatóság és a motívumok a német büntetőjogban. Die Zumutbarkeit und die Tatmotive in dem deutschen Strafrecht.* Munkaterv, Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj, Predoktori kategória. A továbbiakban: *Munkaterv.*

I.c. Az elvárhatóság fogalmának (*Zumutbarkeit*) recepciója a magyar büntetőjogban, kifejezetten azokra a német jogirodalmi irányzatokra koncentrálva, amelyek a hazai irodalomban – elsősorban Heller Erik munkásága révén – a XX. sz. első felében megjelentek

A részfeladat konkrét megvalósítása:

I.a. Az újkantiánus értékfilozófia hatása a normatív bűnösségfogalom kialakulására

A megvalósítás időtartama: 2022.09.01.-2022.09.30. (1. hónap)

A kiinduló szakirodalmi források³ mentén Max Ernst Mayer és Erik Wolf személyében hamar rátaláltam arra a két szerzőre, akik a büntetőjogtudományban az újkantiánus tudományfilozófia módszereit alkalmazva jutottak el egy normatív szempontokat is érvényesítő bűnösségi konstrukció megalkotásához. A következő lépésben kettejük bűnösségről alkotott felfogásának⁴ vizsgálata képezte a részfeladat megvalósításának gerincét.

Tekintettel arra, hogy egy filozófiatörténeti kitekintés megírása nem szerepel a disszertációm célkitűzései között, az újkantiánus filozófiai művek közül kizárólag azokra fordítottam figyelmet, amelyek hatása Wolfnál, illetve Mayernél kimutatható, valamint, amelyeket a szekunder büntetőjogi irodalom a recepció szempontjából jelentősnek ítél. E körben vizsgáltam Emil Lask,⁵ Wilhelm Windelband,⁶ valamint Heinrich Rickert⁷ műveit.

A kutatás előrehaladtával vált számomra nyilvánvalóvá, hogy Erik Wolf nem csak mint egy lehetséges bűnösségi-interpretációt megalkotó újkantiánus szerző érdemel figyelmet, hanem az újkantiánus tudományfilozófiai alapokon nyugvó módszertana, az ún. „*Umformungsprozess*” [=„*kétlépcsős fogalmi transzformációs eljárás*”] a disszertációmban közvetlenül is értékesíthető.⁸

Az egész dolgozatomon végigvonuló „*kétlépcsős fogalmi transzformációs eljárás*” képes az olyan, sok tekintetben különböző – és a dogmatika rendszerében egymástól meglehetősen távol eső – jogintézmények vizsgálata között koherenciát teremteni, mint pl. az *ijedtség vagy menthető felindulás* az erős felindulásban elkövetett emberölés, valamint a jogos védelem túllépése esetén, a *hozzátartozói viszony* mint méltányolt motivációs körülmény a feljelentési kötelezettség elmulasztása esetén, a *kényszer és a fenyegetés* mint büntethetőséget kizáró ok

³ SASCHSA ZIEMANN: *Neukantianisches Strafrechtsdenken*. Nomos, Baden-Baden, 2009.; ALFRED ESCHER: *Neukantianische Rechtsphilosophie, teleologische Verbrechensdogmatik und modernes Präventionsstrafrecht*. Duncker & Humblot, Berlin, 1993.

⁴ L. MAX ERNST MAYER: *Die schuldhafte Handlung und ihre Arten im Strafrecht*. Leipzig, C.L. Hirschfeld, 1901., valamint ERIK WOLF: *Strafrechtliche Schuldlehre. Erster Teil: Die gegenwärtige Lage, die theoretischen Voraussetzungen und die methodologische Struktur der strafrechtlichen Schuldlehre*. J. Bensheimer, Mannheim, 1928.

⁵ EMIL LASK: *Rechtsphilosophie*. In: EMIL LASK: *Gesammelte Schriften Erster Band*. J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1923. 275-332. pp.

⁶ WILHELM WINDELBAND: *Geschichte und Naturwissenschaft*. Heitz & Mündel, Straßburg, 1894.

⁷ HEINRICH RICKERT: *Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft*. Sechste und siebente Auflage. J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen, 1926.; HEINRICH RICKERT: *Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung. Eine logische Einleitung in die historischen Wissenschaften*. Fünfte verbesserte, um einen Anhang und ein Register vermehrte Auflage. J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen, 1929.; HEINRICH RICKERT: *Zur Lehre von der Definition*. 3. verbesserte Auflage, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen, 1929.

⁸ L. WOLF, 1928. 73-122. pp., különösen 86-94. pp.

illetve a segítségnyújtás elmulasztása tényállása, megteremtette ezzel egy teleologikus, tehát a jogalkotó célját – a motívumok, ill. motivációs körülmények méltánylása – szem előtt tartó vizsgálati perspektívát.

A további szakirodalmak tanulmányozása során ebben a kutatási blokkban több olyan művel is volt alkalmam megismerkedni, amelyeket nem kizárólag az újkantiánus filozófia büntetőjogi recepciójáról szóló fejezet megírása során hasznosítottam.

Ki szeretném emelni az újkantiánus büntetőjogi módszerhez kritikusan viszonyuló *Hans Welzel Naturalismus und Wertphilosophie im Strafrecht*⁹ c. korai, valamint az akkori jogtudományos mainstreammel teljes mértékben szembe helyezkedő, az újkantiánizmus mint büntetőjogi módszertan létjogosultságát alapjaiban megkérdőjelező *Erich Kaufmann* munkáját.¹⁰ Szintén a kutatás e fázisában ismerkedtem meg *Helmut Mittasch*, az értékfilozófia büntetőjogi kihatásait összegző művével.¹¹

A közelmúlt szakirodalmából az újkantiánus jogászai gondolkodás megértéséhez fontos adalékul szolgált *Lepsius* munkája,¹² valamint a kortársak közül *Welzel* már hivatkozott művének értelmezéséhez *Heike Stopp* monográfiája¹³ nyújtott segítséget.

Az elvégzett kutatás (I.a.) konkrét hasznosulása:

A. A dolgozat bevezető fejezetében rögzített módszertani keretek felvázolása (újkantiánus transzformációs eljárás *Erik Wolf* tézisei alapján).

B. A dolgozat második, az elvárhatóság fogalmát történetiségében tárgyaló fejezet egy alfejezete: „Az újkantiánus értékfilozófia büntetőjogi recepciója mint a normatív bűnösség-fogalom eszmetörténeti háttere.” c. alatt.

A kutatási blokknak köszönhetően elkészített részek terjedelme a disszertációban:

~40000 karakter.

I.b. Az elvárhatósági tan körül kialakult jogirodalmi viták a német büntetőjogban és a Reichsgericht kapcsolódó joggyakorlata, valamint a német kodifikációs törekvések feltárása a XX. sz. elejétől az 1930-as évekig

A megvalósítás időtartama: 2022.10.01.-2022.11.30. (2 hónap)

Az I.b. alpontban megjelenő célkitűzés három kulcsszó mentén további alegységekre bontható. Tekintettel arra, hogy a rendelkezésre álló időkeretben a kutatást az alegységek szerinti

⁹ HANS WELZEL: *Naturalismus und Wertphilosophie im Strafrecht. Untersuchungen über die ideologischen Grundlagen der Strafrechtswissenschaft.* Deutsches Druck- und Verlagshaus GMBH. Verlag für Rechts- und Staatswissenschaften, Mannheim, 1935.

¹⁰ ERICH KAUFMANN: *Kritik der Neukantischen Rechtsphilosophie. Eine Betrachtung über die Beziehungen zwischen Philosophie und Rechtswissenschaft.* J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1921.

¹¹ HELMUT MITTASCH: *Die Auswirkungen des wertbeziehenden Denkens in der Strafrechtssystematik.* Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1939.

¹² OLIVER LEPSIUS: *Die gegensatzaufhebende Begriffsbildung. Methodenentwicklungen in der Weimarer Republik und ihr Verhältnis zur Ideologisierung der Rechtswissenschaft unter dem Nationalsozialismus.* C.H. Beck, München, 1994, 304-335., valamint 344-354. pp.

¹³ HEIKE STOPP: *Hans Welzel und der Nationalsozialismus.* Mohr Siebeck, Tübingen, 2018. 19-22. pp.

sorrendben végeztem el, az így kifejtett tevékenységet is e három kulcsszó mentén kívánom bemutatni.

E kulcsszavak: *jogirodalom, kodifikáció, joggyakorlat*

jogirodalom

A jogszerű magatartás elvárhatóságával kapcsolatos német nyelvű igen terjedelmes szakirodalmi bázis szűkítése érdekében alapvetően egy *időbeli* és egy *tartalmi* megszorítást alkalmaztam: ennek eredményeképpen az 1907-től, azaz *Reinhard Frank* nagyhatású tanulmányának megjelenésétől,¹⁴ 1933-ig, tehát a – a hazai irodalomra a legcsekélyebb hatást gyakorló – nemzetiszocialista büntetőjog térnyeréséig terjedő időszak büntetőjogi irodalmára fordítottam a legnagyobb, *ám nem kizárólagos* figyelmet.

A tartalmi szűkítésem alapját az egyes művek hazai tudományosságra történő kihatásának mértékében határoztam meg. Tekintettel arra, hogy az I. részfeladat középpontjában a német büntetőjog-tudomány elvárhatósággal kapcsolatos *honi recepciójának* feltárása áll, igyekeztem azoknak a műveknek a mélyreható vizsgálatára szorítkozni, amelyek hatása akár az egykorú, akár a későbbi hazai jogirodalomban kimutatható.

A büntetőjog-tudományos transzfer szempontjából legjelentősebb szerzők, fellépésük sorrendjében: *Max Ernst Mayer*,¹⁵ *Reinhard Frank*,¹⁶ *James Goldschmidt*,¹⁷ *Berthold Freudenthal*¹⁸ és megítélésem szerint jelentőségükben tőlük némileg elmaradva *Graf zu Dohna*,¹⁹ *Erik Wolf*,²⁰ valamint *Eberhard Schmidt*.²¹ Az általuk megállapított bűnösség-konstrukciókat és elvárhatóság-fogalmi magyarázatokat részleteibe menően, kontextusba ágyazva elemeztem. A kontextus jelenti egyrészt a kortársak reflexióit (külső kontextus),

¹⁴ REINHARD FRANK: *Über den Aufbau des Schuldbegriffs*. In: REINHARD FRANK: *Festschrift für die juristische Fakultät in Gießen zum Universitäts-Jubiläum*. Alfred Töpelmann, Gießen, 1907, 519-547. pp. *Frank* jelentőségéhez a hazai irodalomban l.: NAGY FERENC: *Anyagi büntetőjog. Alapvetések és a bűncselekmény tana*. Iurisperitus, Szeged, 2020, 254. p.

¹⁵ M.E. MAYER, 1901.; MAX ERNST MAYER: *Der Allgemeine Teil des Deutschen Strafrechts*. Carl Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg, 1915.

¹⁶ FRANK, 1907.; REINHARD FRANK: *Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*. 8.-10. Aufl., Tübingen, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1911.

¹⁷ JAMES GOLDSCHMIDT: *Der Notstand, ein Schuldproblem. Mit Rücksicht auf die Strafgesetzentwürfe Deutschlands, Österreichs und der Schweiz*. Manz Verlag, Wien, 1913.; JAMES GOLDSCHMIDT: *Normativer Schuldbegriff*. In: AUGUST HEGLER: *Festgabe für Reinhard von Frank zum 70. Geburtstag*. J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1930.

¹⁸ BERTHOLD FREUDENTHAL: *Schuld und Vorwurf im geltenden Strafrecht*. J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1922.

¹⁹ ALEXANDER GRAF ZU DOHNA: *Die Elemente des Schuldbegriffs*. Antrittsvorlesung, Gehalten in der Aula der Universität Halle am Saale. Am 24. Oktober, 1904.; ALEXANDER GRAF ZU DOHNA: *Zum neuesten Stande der Schuldlehre*. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft. Zweiunddreißigster Band, I Guttentag, Berlin, 1911. 323-338. pp.

²⁰ WOLF, 1928.

²¹ FRANZ VON LISZT – EBERHARD SCHMIDT: *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. Erster Band, Einleitung und Allgemeiner Teil*. Sechszwanzigste, völlig neubearbeitete Auflage. Walter de Gruyter & Co., Berlin, Leipzig, 1932, 220-237., illetve 283-292. pp.

valamint a szerző fogalomalkotásában a bűnösségtől nem független dogmatikai elemek szerepének vizsgálatát (belső kontextus).²²

Annak érdekében, hogy megértsük, hogy az elvárhatóság fogalma megszületésének a hazai büntetőjogra nézve milyen máig ható jelentősége van, nem érdektelen egy pillantás vetni az enyhítő motívumok korábbi tudományos megítélésére sem. Ennek leírását a következő kutatási kérdés megválaszolásán keresztül kíséreltem meg.: *Mi volt az enyhítő motívumok szerepe a büntetőjogban mielőtt azok – Max Ernst Mayertől kezdődően – a neoklasszikus iskola képviselőinek köszönhetően a bűnösség keretei között, majd később az elvárhatóság fogalmában megszilárdulva bűncselekménytani szerephez jutottak volna?*

Noha e kérdés megválaszolása eredetileg nem szerepelt a *Munkatervben* foglalt célkitűzéseim között, a kutatás előrehaladtával mégis úgy döntöttem, teszek egy kitérőt és megkísérlem áttekinteni a 19. század, az enyhítő motívumok megítélésével kapcsolatos német jogirodalmi tendenciáit, amely indokoltá tette a részfeladat elvégzésére a *Munkatervben* eredetileg meghatározott időkeret (2022.10.01.-2022.11.15.) és ezzel a kutatási tartózkodásom két héttel történő meghosszabbítását²³

A releváns munkák összegyűjtéséhez *Finkey Ferenc* – a *Munkatervben* is idézett – motívumokról írott művének szakirodalmi bázisa képezte a kiindulópontot.²⁴ E nyomvonalon elindulva először a motívumok értékesítésének területén is meghatározó munkásságot kifejtő *Franz von Liszt* dolgozatával,²⁵ illetve különböző évi kiadású általános részi tankönyveivel foglalkoztam.²⁶ Majd egészen *Feuerbachig* visszamenőleg *Julius Friedrich*²⁷; *Hugo Meyer*²⁸; *Wilhelm Emil Wahlberg*²⁹, továbbá *Carl Ferdinand Theodor Hepp*³⁰ munkáit, illetve e munkák motívumokról, motivációs körülményekről szóló részeit vettem górcső alá. *Feuerbach* az általa megalkotott *lélektani kényszer-elméletre (psychologische Zwangstheorie)*³¹ tekintettel bír

²² Mindenkor releváns, hogy az adott szerző milyen jellegű kapcsolatot állapít meg a jogszerű magatartás elvárhatósága, valamint a rendellenes motivációs helyzet, illetve méltányolható motívumok között. Ezzel együtt azt is megvizsgáltam, hogy a méltányolható motívumoknak az adott szerző a bűnösség területén kívül milyen egyéb jelentőséget tulajdonít.

²³ Itt is szeretnék utalni arra, hogy a támogatási időszak február végével véget ért. A tanszéki tartózkodásom utolsó két hetét (március 19-ig) saját költségen hajtottam végre.

²⁴ FINKEY FERENC: *A motívumok tana a büntető jogban*. Franklin-Társulat, Budapest, 1903. A motívumok 19. sz.-i büntetőjogi irodalmához I. FINKEY, 1903. 247., 248. pp.

²⁵ FRANZ VON LISZT: *Die psychologischen Grundlagen der Kriminalpolitik*. 1896., különösen: 175. p, valamint 195-206. pp.

²⁶ FRANZ VON LISZT: *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*. 2. Aufl., Berlin/Leipzig, 1884.; 3. Aufl., Berlin, 1888; 4. Aufl., Berlin, 1891; 6. Aufl., Berlin, 1894; 7. Aufl., Berlin, 1896; 8. Aufl., Berlin, 1897; 9. Aufl., Berlin, 1899; 10. Aufl., Berlin 1900; 18. Aufl., Berlin, 1911; 20. Aufl., Berlin, 1914; 21/22. Aufl., Berlin/Leipzig, 1919.

²⁷ JULIUS FRIEDRICH: *Die Bestrafung der Motive und die Motive der Bestrafung*. Dr. Walter Rotschild, Berlin/Leipzig, 1910.

²⁸ HUGO MEYER: *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts*. 5. Aufl. A. Deichert'sche Verlagsbuchhandlung, Leipzig, 1895, 40., 171., 407., valamint 410. pp.

²⁹ WILHELM EMIL WAHLBERG: *Das Princip der Individualisierung in der Strafrechtspflege*. Gerold, Wien, 1869.

³⁰ CARL FERDINAND THEODOR HEPP: *Die Theorie von der Zurechnung und von den Milderungsgründen der Strafe nach den neueren Legislationen und dem gemeinen Rechte: mit besonderer Rücksicht auf den Entwurf eines Strafgesetzbuches für das Königreich Württemberg vom Jahr 1835*. Winter, Heidelberg, 1835.

³¹ PAUL JOHANN ANSELM FEUERBACH: *Revision der Grundsätze und Grundbegriffe des positiven peinlichen Rechts in 2 Teilen*. Teil 1. Neudruck der Ausgabe Erfurt 1799. Scientia Verlag Aalen, 1966. 49-67., valamint 74-108. *Feuerbach* lélektani kényszer-elméletéhez kiegészítő irodalom: WOLFGANG NAUCKE: *Kant und die psychologische Zwangstheorie Feuerbachs*. Hansischer Gildenverlag, Hamburg, 1962, 39-60. pp.

kiemelt jelentőséggel. Véleményem szerint ide vezethető vissza – a hazai tudományosságban is jelen lévő – *M. E. Mayer* felrőhatósági konstrukciójának (*az eredményképzet ellenmotívummá válásának lehetősége mint a felrőhatóság feltétele*)³² a lélektani alapja.

A német jogirodalomban az 1920-as évek végén virágkorát élő „*elvárhatósági tan*” megfelelő mélységű feldolgozása érdekében olyan művekkel is volt alkalmam foglalkozni, amelyek hatása a hazai szakirodalomban közvetlenül nem érzékelhető. A nemzetiszocialista büntetőjog bűnösség-paradigmájának megértése érdekében először *Georg Dahm* „*Deutsches Recht*” című összefoglaló művének 1944-es kiadását vettem a kezembe.³³ E művet az elvárhatósági tannal ideologikus alapon szembe helyezkedő – szintén a nemzeti szocialista büntetőjog képviselőjének tekinthető – *Friedrich Schaffstein* dolgozata követte.³⁴ A különböző szakkörök közötti törésvonalak ábrázolásához nyújtott jelentős segítséget *Heinz Jobst* 1934-es disszertációja.³⁵ Időről időre visszatértem az elvárhatósági tant nem ideológiai szempontok alapján kritizáló *Reinhart Maurach*, *Kritik der Notstandslehre* c. munkájához,³⁶ amely szemléletes összefoglalót ad a jogszerű magatartás elvárhatóságával kapcsolatos 1880-tól 1934-ig terjedő időszak birodalmi bírósági gyakorlatáról.³⁷

Habár a szocialista büntetőjog magyarországi térnyerését követően a Német Szövetségi Köztársaság irodalma az 1970-es évek közepéig nem volt hatással a hazai bűnösségi fogalomalkotásra, tekintettel arra, hogy a német szakirodalomban kirajzolódó jelenlegi álláspontok fontos előzményként tartják számon *Heinrich Henkel* tanulmányát,³⁸ megkerülhetetlen volt, hogy a tübingeni tartózkodásom során legalább egyszer ne foglalkozzak *Henkel* álláspontjával. Az így nyert információk a disszertációban egy, a jelenlegi német szakirodalmi véleményeket bemutató „*kitekintés-fejezet*” során értékesíthetők.

Az elvárhatóság a (*bűnösséget kizáró*) *végzsűkség* értelmezése során nyerte a pozitív büntetőjogban a legnagyobb jelentőséget. E jelentőség leginkább a különböző kodifikációs munkákban érhető tetten. Átvezetve a *kodifikáció-főkuszú* kutatások bemutatásához e helyütt *Karl Marcetus* művét említem,³⁹ amely az 1925-ös és '27-es birodalmi büntetőtörvényjavaslatok végzsűkség konstrukcióit vonta kritika alá.

³² M.E. MAYER, 1915, 246. p.

³³ GEORG DAHM: *Deutsches Recht*. Hanseatische Verlagsanstalt Hamburg. 425-442., különösen 432-442. pp. A nemzetiszocialista büntetőjog dogmájának megértéséhez elengedhetetlen volt továbbá *Kerrl Hanns* „programadó” dolgozatának megismerése: KERRL HANNS: *Nationalsozialistisches Strafrecht*: Denkschrift des Preußischen Justizministers. Decker's Verlag, Berlin, 1933. A bűnösséghez: 136., 137. pp. A szekunder irodalomból forgattam: KAI AMBOS: *Nationalsozialistisches Strafrecht. Kontinuität und Radikalisierung*. Nomos, Baden-Baden, 2019. ill. JOACHIM VOGEL: *Einflüsse des Nationalsozialismus auf das Strafrecht*. BWV Berliner Wissenschafts-Verlag, 2004.

³⁴ FRIEDRICH SCHAFFSTEIN: *Die Nichtzumutbarkeit als allgemeiner übergesetzlicher Schuldausschließungsgrund*. Deichertsche Verlagsbuchhandlung Dr. Werner Scholl, Leipzig, 1933.

³⁵ JOBST HEINZ: *Der Streit um die Zumutbarkeit im Strafrecht*. Diss. jur. Erlangen, Würzburg, 1934.

³⁶ REINHART MAURACH: *Kritik der Notstandslehre*. Carl Heymanns Verlag, Berlin, 1935, 118-154. pp.

³⁷ MAURACH, 1935. 139-147. pp.

³⁸ HEINRICH HENKEL: *Zumutbarkeit und Unzumutbarkeit als regulatives Rechtsprinzip*. In: KARL ENGISCH (szerk.) – REINHART MAURACH (szerk.): *Festschrift für Edmund Mezger zum 70. Geburtstag*. C.H.Beck, 1953. 249-309. pp.

³⁹ KARL MARCETUS: *Der Gedanke der Zumutbarkeit und seine Verwertung in den amtlichen Entwürfen eines Allgemeinen Deutschen Strafgesetzbuches von 1925 und 1927*. Strafrechtliche Abhandlungen, Heft 243, Breslau, 1928. A dolgozatom „végzsűkséges” fejezetéhez nyújt adalékot: MAX GRÜNHUT: *Grenzen des übergesetzlichen*

kodifikáció

A jogszerű magatartás elvárhatósága szabályozásának szükségessége a kodifikációs kísérletek során a *weimari köztársaság* jogalkotásában visszatérő vitatéma volt. Ebben az alponban e vitás kérdés jogalkotási lenyomatát kíséreltem meg felkutatni.

Módszertanilag két kérdés mentén vizsgáltam az alapul fekvő javaslatokat:

Megjelenik-e az elvárhatóság (*Zumutbarkeit*) jogszabályi szöveg szintjén a tervezetekben? Illetve, hogy a tervezetek az elvárhatóság szabályozásán túlmenően, hol és milyen jelentőséget tulajdonítanak az enyhítő motívumoknak, ill. mennyiben értékelnek az elkövető javára különböző motivációs körülményeket?

A vizsgálat kiindulópontját az 1871-ben megalkotott, majd 1872 január 1-jén hatályba lépett német birodalmi büntető törvénykönyv (*Reichsstrafgesetzbuch*, *RStGB* vagy hosszabb formájában: *Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*) jelentette.⁴⁰ A jogszabálysöveg – amelyhez képest a jogalkotó a weimari köztársaság, majd a nemzetiszocializmus időszakában a változtatás igényével fellépett – e kontextusban történő vizsgálatának jelentőségét a későbbi jogalkotási kísérletek mögött meghúzódó jogalkotói motiváció megértése adta.

A vizsgálat tárgyát képezték az 1919-es,⁴¹ a megalkotása idején igazságügyminiszterként tevékenykedő és a kodifikációs munkálatokban maga is részt vevő *Gustav Radbruch* után, „*Radbruch-féle*” törvényjavaslatnak („*Radbruch Entwurf*”) nevezett 1922-es,⁴² az 1925-ös,⁴³ az 1927-es,⁴⁴ valamint a nemzeti szocialista elaborátumok közül az 1933-as⁴⁵ és az 1936-os büntető törvény javaslatok.⁴⁶

Notstandes. ZStZ 51 1931., valamint HEINRICH HENKEL: *Der Notstand nach gegenwärtigem und künftigem Recht*. C.H. Beck, München, 1932. 25-27.; 30-55.; 71-76., valamint 150-156. pp.

⁴⁰ HAHN KARL (Hrsg.): *Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich. Mit den Abänderungen der Novelle vom 26. Februar 1876. Erläutert aus den Motiven und der Rechtsprechung der höchsten Gerichtshöfe im Deutschen Reich*. Dritte Auflage, Breslau, I.U. Kern's Verlag, 1877.

⁴¹ *Entwurf von 1919*. In: *Entwürfe zu einem Deutschen Strafgesetzbuch*. Veröffentlicht auf Anordnung des Reichs-Justizministeriums. Berlin, 1920. A javaslatot teljes terjedelmében I. WERNER SCHUBERT (Hrsg.): *I. Abteilung, Weimarer Republik (1918-1932), Band 5, Entwürfe zu einem Strafvollzugsgesetz (1927-1932) und zu einem Einführungsgesetz zu Allgemeinen Deutschen Strafgesetzbuch und zum Strafvollzugsgesetz (1929-1930)*. In: WERNER SCHUBERT (szerk.) – JÜRGEN REGGE (szerk.) – PETER RIEß (szerk.) – WERNER SCHMID (szerk.): *Quellen zur Reform des Straf- und Strafprozessrechts*. Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1988. 3-114. pp. A továbbiakban: *Quellen I. Abteilung*.

⁴² *Entwurf eines Allgemeinen Deutschen Strafgesetzbuch [1922]*. In: *Quellen I. Abteilung*. 145-198. pp.

⁴³ *Amtlicher Entwurf eines Allgemeinen Deutschen Strafgesetzbuchs nebst Begründung. Veröffentlicht auf Anordnung der Reichsjustizministeriums*. Berlin, 1925. In: *Quellen I. Abteilung*. 199-436. pp.

⁴⁴ *Entwurf eines Allgemeinen Deutschen Strafgesetzbuches nebst Begründung und zwei Anlagen*. Berlin, 1927. In: *Quellen I. Abteilung*. 437-692. pp.

⁴⁵ *Entwurf eines Allgemeinen Strafgesetzbuch 1933*. L. JÜRGEN REGGE (szerk.) – WERNER SCHUBERT (szerk.): *II. Abteilung, NS-Zeit (1933-1939) – Strafgesetzbuch, Band 1, Entwürfe eines Strafgesetzbuchs I. Teil*. In: WERNER SCHUBERT (szerk.) – JÜRGEN REGGE (szerk.) – PETER RIEß (szerk.) – WERNER SCHMID (szerk.): *Quellen zur Reform des Straf- und Strafprozessrechts*. Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1988. 1-75. pp. A továbbiakban: *Quellen II. Abteilung*.

⁴⁶ *Entwurf eines Deutschen Strafgesetzbuchs (Dezember 1936)*. L. *Quellen II. Abteilung*. 409-470. pp.

A német birodalmi jogalkotási termékeken felül vizsgáltam az 1922-es osztrák „ellenjavaslatot” (*Gegenentwurf*), amely az 1919-es német tervezetre érkezett válaszreakcióként.⁴⁷

Már a kortársak is elismerően nyilatkoztak a *Carl Stooß* vezette kodifikációs bizottság által 1894-ben,⁴⁸ valamint 1896-ban⁴⁹ megalkotott első egységes svájci kódex-tervezetek kiterjedt motívum-értékelési rendszeréről. Erre való tekintettel e két elaborátumnak is szenteltem figyelmet.

A kodifikációs törekvések mögött meghúzódó jogpolitikai háttér megismeréséhez *Werner Schubert* átfogó dolgozata a weimari köztársaság büntetőjogi reformjáról nyújtott segítséget.⁵⁰ A nemzetiszocialista jogalkotási folyamatokat *Jürgen Regge* és *Werner Schubert* forrásközleményéhez fűzött bevezetőjéből ismertem meg.⁵¹

joggyakorlat

A német *Birodalmi Bíróság*, a *Reichsgericht* a jogszerű magatartás elvárhatóságával kapcsolatos eseti döntéseit az 1880-as évektől az 1930-as évek közepéig, az 1880-tól 1945-ig 78 kötetben megjelenő *Büntetőügyben hozott döntések tára* alapján tekintetem át.⁵² E döntésekkel, valamint a mögöttük meghúzódó jogpolitikai háttérrel a német nyelvű szakirodalom már több ízben foglalkozott. A vizsgálandó eseti döntések kiválasztása során *Maurach* már említett monográfiájának vonatkozó fejezetéből indultam ki.⁵³ Az így összeállított listát más szerzők által hivatkozott – főként a nemzeti szocialista büntetőjog időszakából származó – határozatokkal egészítettem ki.

Ennek alapján az általam vizsgált eseti döntések időrendben:

RGSt 30,25 (Leinenfänger-Fall „A gyeplőfogó ló esete”); RGSt 32,222; RGSt 36,76; RGSt 36,334; RGSt 38,411; RGSt 39,5; RGSt 52,311; RGSt 58,26; RGSt 58,97; RGSt 58,266; RGSt 60,101; RGSt 63,233; RGSt 66,222; RGSt 66,397; RGSt 67,12; RGSt 72,19; RGSt 73,52; RGSt 74,195; RGSt 77,125.

Az így vizsgált döntések közül az első 1898-ban, míg az utolsó 1944-ben született.

A jogalkotási termékekhez hasonlóan az esetei döntésekből kirajzolódó tendenciákat is megkísértem a hazai viszonyokkal, tehát jelent esetben a *Magyar Királyi Curia* párhuzamosan végbemenő gyakorlatával összehasonlítani.

E kapcsán a következő eseti döntéseket volt alkalmam elemezni: Grill Dtár [Grill-féle döntvénytárak] VIII. 296. 9381/1881, 28/1885, 5877/1897, 564/1897, 1786/1901; Grill Dtár

⁴⁷ *Österreichischer Gegenentwurf zu dem Allgemeinen Teil des Ersten Buches des Deutschen Strafgesetzentwurfes vom Jahre 1919.* Österreichische Staatsbücherei, Wien, 1922. In: *Quellen I. Abteilung.* 115-143. pp.

⁴⁸ CARL STOOß: *Schweizerisches Strafgesetzbuch. Vorentwurf mit Motiven im Auftrage des Schweizerischen Bundesrates.* Georg & Co., Basel, Genf, 1894.

⁴⁹ CARL STOOß: *Vorentwurf zu einem Schweizerischen Strafgesetzbuch nach den Beschlüssen der Expertenkommission.* Stämpfli, Bern, 1896.

⁵⁰ WERNER SCHUBERT: *Strafrechtsreform in der Weimarer Zeit.* In: *Quellen I. Abteilung.* VII-LXVII. pp.

⁵¹ JÜRGEN REGGE – WERNER SCHUBERT: *Einleitung.* In: *Quellen II. Abteilung.* IX-XX. pp.

⁵² *Entscheidungen des Reichsgerichts in Strafsachen. Erster bis Achtundsiebzigster Band.* Verlag von Weitz & Comp./De Gruyter, Leipzig-Berlin, 1880-1945.

⁵³ MAURACH, 1935. 139-147. pp.

VIII. 303. 7350/1882, 8957/1883. Bjt. [Büntetőjogi döntvénytár] XXXVI. 283. 3165/1897; Bjt. LXXVI. 139. 6573/1923.

I.c. *Az elvárhatóság fogalmának (Zumutbarkeit) recepciója a magyar büntetőjogban, kifejezetten azokra a német jogirodalmi irányzatokra koncentrálva, amelyek a hazai irodalomban – elsősorban Heller Erik munkásága révén – a XX. sz. első felében megjelentek*

A megvalósítás időtartama: 2022.12.01.-2022.12.21. (21 nap)

Az **I.b.** alpontban elvégzett kutatás *elsősorban* jogirodalommal foglalkozó részéből származó eredményeit összevettem a XX. sz. első felének hazai jogirodalmával. Ennek érdekében a hazai szerzők elvárhatóság-értelmezésével kapcsolatos ismereteimet pontosítottam,⁵⁴ illetve azokat, az egyes szerzők motivációs körülményekről, valamint enyhítő motívumokról alkotott véleményével, kiegészítettem. Egyszersmind új művek is bekerültek a kutatási horizontomba. Az ösztöndíjas időszak alatt elemeztem először részleteibe menően *Degré Lajos*,⁵⁵ *Irk Albert*,⁵⁶ valamint *Vámbéry Rusztem*⁵⁷ bizonyos munkáit.

A német és a hazai folyamatok egymás melletti vizsgálatából szépen kirajzolódik az elvárhatóság hazai jogirodalomba történő beszivárgásának folyamata. Anélkül, hogy e beszámoló keretei között szót ejtenék a recepció történetéről, itt most csak azoknak a szerzőknek a felsorolása korlátozódom, akiknél a kortárs német irodalom fősodrának hatása az elvárhatóság, ill. bűnösség-fogalommal kapcsolatban kialakított véleményükre tekintettel konkrétan kimutatható: *Degré Lajos*, a legerőteljes kritikával *Irk Albert*, *Heller Erik*, *Schultheisz Emil*, *Viski László*, *Tokaji Géza*, valamint legújabban *Nagy Ferenc*. Nem konfrontálódott az elvárhatóság-fogalommal, illetve bevezetésének a bűnösségfogalom értelmezését befolyásoló lehetséges hatásaival: *Angyal Pál*, *Finkey Ferenc*, *Hacker Ervin*, illetve *Vámbéry Rusztem*. Meg kell jegyezni, hogy a recepció itt sem jelent feltétel nélküli befogadást. A hazai szerzők mindenkor kritikusan viszonyultak a német kortársak véleményeihez és originális elemekben bővelkedve fogalmazták meg saját reflexióikat.

Az elvégzett kutatás (I.b.+I.c.) konkrét hasznosulása:

A. A disszertációban az ún. történeti részhez kapcsolódó fejezetek elkészítése. Ennek alpontjai:

Az enyhítő motívumok értékelése a jogirodalomban az elvárhatóság fogalmának megszületését megelőzően

Az elvárhatóság fogalma a német jogirodalomban, a Reichsgericht gyakorlata a 19-20. század fordulóján, kodifikációs törekvések a weimari köztársaság korszakában

Az elvárhatóság fogalmának recepciója a hazai jogirodalomban 1911 és 1945 között

⁵⁴ Több helyen revideálnom kellett például *Heller* bűnösség-fogalmi változataival kapcsolatos korábbi interpretációmát. L. NÉMETH GYÖRGY ATTILA: *Heller Erik (1880-1958)*. In: HOMOKI-NAGY MÁRIA (szerk.): *A Szegedi Tudományegyetem jogász professzorai I*. Acta Jure et Pol. X. évf. I. szám, Szeged, 2020, 279-300. pp.

⁵⁵ DEGRÉ LAJOS: *Adalék a bűnösségfogalom tanához*. Politzer Zsigmond és fia. Vác, 1911.

⁵⁶ IRK ALBERT: *A büntetőjog átalakulása*. Gombos Ferenc „Lyceum”-nyomda, Kolozsvár, 1915, különösen 7-20. pp.

⁵⁷ VÁMBÉRY RUSZTEM: *Büntetőpolitikai követelések*. Politzer Zsigmond és fia, Budapest, 1900.

B. Egy két szerzői íves német nyelvű tanulmány megírása, címe:

„Die Geschichte der Rezeption der Zumutbarkeit des normgemäßen Verhaltens als Element der Schuld im ungarischen Strafrecht.“

„A jogszerű magatartás mint bűnösségi elem recepciójának története a magyar büntetőjogban.“

Jelenleg a szöveg publikálási lehetősége után kutatok. Elsősorban német kiadású szaklapban szeretném közreadni.

A tanulmány megírása alatt és azt követően többször volt alkalmam *Bernd Heinrich* professzorral konzultálni. A professzor az elkészült részleteket több ízben kritikával illette, a végleges szöveghez írásbeli szakvéleményt készített.

A kutatási blokknak köszönhetően elkészített részek terjedelme a disszertációban:

~90000 karakter

Részösszegzés:

Az I. részfeladat *„Az elvárhatóság büntetőjogi fogalma német filozófiai és jogirodalmi gyökereinek, valamint a fogalom magyar büntetőjogban történő recepciójának feltárása”* teljesítésére szánt összesített kutatási időszak: 2022.09.01-2022.12.21. (3 hónap és 21 nap).

Az I. részfeladat teljesítésnek összesített hasznosulása:

~130000 karakter a disszertációban, valamint egy önálló, két szerzői íves (80000 karakter) terjedelmű német nyelvű tanulmány megírása Bernd Heinrich professzor szakmai iránymutatásai mellett.

II. részfeladat: A segítségnyújtás elmulasztásával összefüggő német joggyakorlat során kikristályosodó elvárhatósági mércék – a német tankönyv-és kommentárirodalom, valamint a legfontosabb tárgykört érintő monográfiák felhasználásának segítségével történő – feltárása. A magyar büntetőjoggal kapcsolatos kutatási részeredmények kiegészítése a jogösszehasonlítás módszere alapján.

A megvalósítás időtartama: 2023.01.01.-2023.02.15. (másfél hónap)

A részfeladat konkrét megvalósítása:

A II. részfeladat megvalósítása egy önálló, az I. részfeladattól elkülönülő kutatást feltételezett.

Első körben általánosságban foglalkoztam az StGB 323c §-ában szabályozott *unterlassene Hilfeleistung*gal, amely tényállás lényegét tekintve megfeleltethető a segítségnyújtás elmulasztása hazai bűncselekményének. Ennek során kommentárokból és tankönyvekből igyekeztem átfogó képet szerezni a deliktum jellegzetességeiről.

Alapvetően öt különböző kommentárból dolgoztam: a *Thomas Fischer*-féléből,⁵⁸ a *Systematischer Kommentar*ból,⁵⁹ a *Müko*-ból,⁶⁰ a *Schönke/Schröder*⁶¹-kommentárból, valamint a *Nomos*-kommentárból.⁶² Ehhez jöttek a kortárs német tankönyvirodalom egyes darabjai, amelynek során a két tübingeni tanár *Eisele és Heinrich* professzorok⁶³ munkáira helyeztem a legnagyobb hangsúlyt. Ezenkívül a kiinduló szakirodalmi bázis részét képezte a *Wessels-Hettinger-Engländer*⁶⁴ tankönyv, valamint *Rudolf Rengier* különös részi tankönyve.⁶⁵

A jogirodalomba elmélyülve lassan elkülönültek azok a szempontok, amelyek mentén áttekintettem a bűncselekménnyel összefüggésben felmerülő legfontosabb jogértelmezési kérdéseket. Ide tartozik a tényállás által védeni hivatott *jogi tárgy* mibenléte, a tényállásban szabályozott *situációk*, amelyek bekövetkezése esetén megnyílik a *norma címzettjének segítségnyújtási kötelessége*. Nyelvtani, rendszertani és teleologikus értelmezés segítségével hívásával külön-külön elemeztem az ide tartozó baleset (*Unglücksfall*), általános veszélyhelyzet (*gemeine Gefahr*), valamint általános szükséghelyzet (*gemeine Notlage*) fogalmát.

Főként a hazai tényállással összevetve nyer jelentőséget a német tényállásban a mulasztás megállapítása feltételeként szereplő szükségesség (*Erforderlichkeit*) ismérve. A hazai gyakorlati anomáliák ismeretében az elkövető felelőségének kérdése kitüntetett figyelmet érdemel abban az esetben, amennyiben a balesettel összefüggésben a passzív alany a helyszínen azonnal életét veszti. E kapcsán igyekeztem a német szakirodalomban sem egységesen megítélt ún. *ex ante*, valamint *ex post Beurteilung* – mint a szükségesség vizsgálatának két lehetséges időpontja – közötti különbség konzekvenciáit levonni és azokat a hazai viszonyokra adaptálni.

Ezt követően vizsgáltam a lehetőség (*Möglichkeit*), a képesség (*Fähigkeit*), valamint az elvárhatóság (*Zumutbarkeit*) ismérveket.

Épp az elvárhatóság szerepének általam előirányzott (át)értelmezése miatt⁶⁶ e fogalmak nem csupán önmagukban, hanem egymáshoz való viszonyukra tekintettel is jelentőséghez jutnak. E problémakör vizsgálata jelentette a részfeladat végrehajtásának gerincét.

⁵⁸ THOMAS FISCHER: *Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen*. 69. Auflage, C.H. Beck, München, 2022, § 323c.

⁵⁹ *Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch, Band VI, §§303-358*. StGB. 10. Auflage, Carl Heymanns Verlag, Hürth, 2023, § 323c.

⁶⁰ *Münchener Kommentar Strafgesetzbuch §§ 298-358*. 4. Auflage, C.H. Beck, München, 2022, § 323c.

⁶¹ *Schönke/Schröder Strafgesetzbuch Kommentar*. 30. Auflage, C.H. Beck, München, 2019, § 323c.

⁶² URS KINDHÄUSER (szerk.) – ULRICH NEUMANN (szerk.) – HANS ULLRICH PAEFFGEN (szerk.): *Strafgesetzbuch Band 3*. 5. Auflage, Nomos, Baden-Baden, 2017, § 323c.

⁶³ JÖRG EISELE – BERND HEINRICH: *Strafrecht Besonderer Teil für Studienanfänger*. W. Kohlhammer, Stuttgart, 2020, 261-267. pp. JÖRG EISELE: *Strafrecht – Besonderer Teil I. Straftaten gegen die Person und die Allgemeinheit*. 5. überarbeitete Auflage, W. Kohlhammer, Stuttgart, 2019, 397-404. pp.; BERND HEINRICH – ERIC HILGENDORF – GUNTHER ARZT – ULRICH WEBER: *Strafrecht, Besonderer Teil*. 4., neu bearbeitete Auflage, Gieseking, Bielefeld, 2021, 988-1000. pp.

⁶⁴ JOHANNES WESSELS – MICHAEL HETTINGER – ARMIN ENGLÄNDER: *Strafrecht Besonderer Teil I. Straftaten gegen Persönlichkeits- und Gemeinschaftswerte*. 45., neu bearbeitete Auflage. C.F. Müller, Heidelberg, 2021, 351-355. pp.

⁶⁵ RUDOLF RENGIER: *Strafrecht, Besonderer Teil II., Delikte gegen die Person und die Allgemeinheit*. 22., neu bearbeitete Auflage. C.H. Beck, München, 2021, 396-404. pp.

⁶⁶ L. Munkaterv. 6. p.

Az elvárhatósággal összefüggésben három ágazati jogszabályt vizsgáltam, amelyek valamilyen konkrét magatartási szabályt a segítségnyújtásra nézve előírnak. Ezek a *Straßenverkehrs-Ordnung (StVO)*, a *Straßenverkehrsgesetz (StVG)*, valamint a *Seeschiffahrtsstraßen-Ordnung (SeeSchStrO)*.⁶⁷

A gyakorlat értelmezi e szabályokat, így konkretizálva az elvárhatósági mércéket. Ebből kifolyólag – mint ahogy erre a részfeladat körülírása során már utaltam – elengedhetetlen az eseti döntések vizsgálata. Itt elsősorban a német *Szövetségi Legfelsőbb Bíróság*, a *Bundesgerichtshof* gyakorlatát kutattam. Az *unterlassene Hilfeleistung*-gal kapcsolatos több mint 300 eseti döntést igyekeztem kulcsszavas kereséssel tovább szűkíteni.⁶⁸

Kutatási kérdésként fogalmaztam meg, *hogy a Bundesgerichtshof gyakorlatában az elkövető javára értékelt motivációs körülmények – a hazai határozatokhoz hasonlóan – szintén az elvárhatóság keretei között nyernek-e értékelést? Ha igen, melyek a tipikus motivációs körülmények, illetve – a jogösszehasonlítás módszerét alkalmazva – létezik-e olyan motivációs körülmény, amelyet hasonló történeti tényállás mellett a német bíróság a hazai bírósághoz képest másképp értékel?*

Fontos szakirodalmi forrásaim voltak még *Jan Zops*,⁶⁹ valamint *Roland Wittmann*⁷⁰ tanulmányai, *Regina Harzer*,⁷¹ illetve *Peter Frellesen*⁷² monográfiája, továbbá *Peter Forster*⁷³ disszertációja.

Tekintettel arra, hogy e problémakör az egész dolgozaton számos más esettel is összefüggésben végigvonul, a vizsgálat egyik sarokpontját képezte az a kérdés, *hogy mikor és mennyiben befolyásolja a segítségnyújtás elmulasztásának elvárhatóságát annak a veszélye, hogy a norma címzettje a jogszerű magatartás kifejtése, tehát a segítségnyújtás megtétele esetén önmagát vagy közeli hozzátartozóját egy másik – általa vagy közeli hozzátartozója által megvalósított – bűncselekmény elkövetésére tekintettel büntetőeljárás hatálya alá kerülés veszélyének teszi ki.*⁷⁴

A részfeladat végrehajtására szánt időkeret utolsó harmadában a mulasztás dogmatikai fogalmával foglalkoztam. Ennek kapcsán, a klasszikus tankönyvi meghatározások

⁶⁷ Kommentárok, amelyek segítettek a munkámat: PETER KÖNIG (szerk.) – PETER DAUER (szerk.): *Straßenverkehrsrecht*. 43. Auflage, C.H. Beck, München, 2015, *Straßenverkehrsgesetz (StVG)* 41-437. pp.; *Straßenverkehrsordnung (StVO)* 445-1028. pp.; DIETRICH STEINICKE – KURT GRAF: *Seeschiffahrtsstrassenordnung*. 8. überarbeitete Auflage, Delius Klasing, Bielefeld, 2017.

⁶⁸ A BGH általam is elemzett elvi jelentőségű döntései: BGHSt 1, 266; BGHSt 6, 52; BGHSt 6, 147; BGHSt 11, 136; BGHSt 11, 353; BGHSt 14, 216; BGHSt 17, 166; BGHSt 30, 391; BGHSt 57. 42. Valamint még a bírói bíróság döntéseként: RGHSt 71, 200 az ún. AG Berlin *Tiergarten-Fall*.

⁶⁹ JAN ZOPFS: *Begründet die Sachgefahr einen Unglücksfall im Sinne des § 323c StGB?* In: HENDRIK SCHNEIDER (szerk.) – DIETHELM KLESCZEWSKI (szerk.) – MICHAEL KAHLO (szerk.) – HERIBERT SCHUMANN (szerk.): *Festschrift für Manfred Seebode zum 70. Geburtstag*. De Gruyter, Berlin, 2008, 465. p.

⁷⁰ ROLAND WITTMANN: *Die unterlassene Hilfeleistung aus rechtsvergleichender und rechtsethischer Sicht*. In: JAN C. JOERDEN (szerk.) – KURT SCHMOLLER (szerk.): *Rechtsstaatliches Strafen, Festschrift für Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Keiichi Yamanaka zum 70. Geburtstag am 16. März 2017*. Duncker & Humblot, Berlin, 2017, 368. p.

⁷¹ REGINA HARZER: *Die Tatbestandsmäßige Situation der unterlassenen Hilfeleistung gemäss § 323 c StGB. Ein Beitrag zu einer Theorie des besonderen Teils des Strafrechts*. Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1999.

⁷² PETER FRELLESEN: *Die Zumutbarkeit der Hilfeleistung*. Alfred Metzner Verlag, Frankfurt am Main, 1980.

⁷³ PETER FORSTER: *Die Zumutbarkeit des Handelns bei Gefahr von Strafverfolgung*. Inaugural-Dissertation der Juristischen Fakultät der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg, 1971.

⁷⁴ Ehhez l.: BGHSt 11, 354, valamint FORSTER, 1971, különösen 50-89. pp.

megismerésén túl, volt alkalmam *Armin Kaufmann* nagyívű, mára klasszikussá érett, monográfiájában elmerülni.⁷⁵

A mulasztás dogmatikai fogalma kapcsán érdeklődésem középpontjában az elvárhatóság általános fogalmi elemmé tételének lehetősége állott. E kapcsán kifejezetten értékesíthetők a kortárs német szakirodalomban megjelenő legújabb tendenciák az elvárhatóság dogmatikai szerepét illetően.⁷⁶

Az elvégzett kutatás (II. részfeladat) konkrét hasznosulása:

A. A disszertáció harmadik nagy szerkezeti egysége: „*A segítségnyújtás elmulasztása és az elvárhatóság, az elvárhatóság mint tényállási elem*” megírásához elengedhetetlen szakirodalmi bázis és eseti döntések összegyűjtése és részbeni feldolgozása. E rész véglegesítésére várhatóan 2023 szeptemberében fog sor kerülni.

B. Egy két szerzői íves magyar nyelvű összehasonlító jogi fókuszú tanulmány megírásához szükséges információk összegyűjtése és részbeni feldolgozása. A tanulmány kézírata lezárásának tervezett ideje: 2023. augusztus. E munkában azokra a részkérdésekre is kitérek, amelyekre a disszertációmban már nem lesz lehetőségem. Ide sorolom a segítségnyújtás szükségességének problematikáját, valamint a baleset következtében azonnal elhunyt személlyel kapcsolatban történő mulasztás büntetendősége miatt a hazai gyakorlatban régóta tapasztalható és megoldásra váró aggályokat.

A kutatási blokknak köszönhetően elkészített részek terjedelme a disszertációban:

~ 120000 karakter (a végleges verzió elkészültének várható ideje: 2023 szeptember vége).

III. részfeladat: A büntetés kiszabás során a német büntetőjogban előforduló méltányolható motívumok elemzése a kommentáriróadalom és eseti döntéseken keresztül.

A megvalósítás időtartama: 2023.02.16.-2023.03.19. (egy hónap)

A kutatási tartózkodásom megkezdését megelőzően e részfeladattal kapcsolatban volt a legcsekélyebb az előismeretem. Ebből kifolyólag még nem volt eldöntött kérdés, hogy milyen mélységig szeretnék a büntetés kiszabás során figyelembe vett enyhítő motívumokkal foglalkozni.

Már az előző két részfeladat végrehajtása során nyilvánvalóvá vált számomra, hogy sem a dolgozat formai, sem annak tartalmi korlátjai nem teszik lehetővé, hogy a büntetés kiszabás kérdésével mélyrehatóan foglalkozzak. Emiatt úgy döntöttem, hogy leszűkítem a témát a bűncselekménytan irányába. Ennek szükségességét – „a szerzői témaválasztás önkényén” túl – a dolgozat egyik módszertanaként választott ún. „*kettős transzformációs eljárás*” is indokolja.⁷⁷ E szerint kizárólag azok a jogintézmények képezik a vizsgálat tárgyát, amelyek

⁷⁵ ARMIN KAUFMANN: *Die Dogmatik der Unterlassungsdelikte*. Otto Schwartz & Co., Göttingen, 1959. 151-166. pp.

⁷⁶ L. BERND HEINRICH: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 7. überarbeitete Auflage. Kohlhammer, Stuttgart, 2022. 395-397. pp.

⁷⁷ L. E beszámoló 2. oldalán írtakat.

megalkotásánál a jogalkotói cél bizonyos elkövetői motívumok, illetve a tényállás megvalósításakor fennforgó motivációs körülmények méltánylásában állott.

Ebből kifolyólag a március 19-ig tartott kutatási tartózkodásom utolsó néhány hetére betervezett feladatokat is át kellett strukturálnom.

Az utolsó előtti hetet a recepcióról szóló német nyelvű tanulmányom csiszolásával töltöttem.⁷⁸ Ennek során *Bernd Heinrich* professzor írásbeli szakvéleménye alapján elkészítettem a dolgozat végleges szövegét.

Az utolsó héten pedig visszatértem a II. részfeladat célkitűzésének megvalósításához. Ahol újabb BGH-határozatokat sikerült bevonnom a kutatásba.

A kutatási tartózkodás másodlagos hasznosulása

Folyamatosan kerestem a kapcsolatot a tübingeni egyetem kutatóival, illetve a kutatási tartózkodásommal párhuzamosan szintén az egyetemen vendégeskedő külföldi szakemberekkel. Ennek érdekében a kar egyéb büntetőjogi tárgyú szakmai programjainak részét vettem, informális szakmai beszélgetéseket folytattam számos egyetemi jogással és gyakorló szakemberekkel.

Az elmúlt félévben két tübingeni kollégával alakítottam ki szorosabb szakmai, baráti kapcsolatot. Hozzájárulásukkal megnevezem őket: *Matthias Walcher* tudományos munkatárs,⁷⁹ valamint Dr. *Maximilian Lenk* tudományos munkatárs, aki március 1-től a potsdami egyetemen lát el megbízott tanszékvezetői feladatokat.⁸⁰

A témavezetőimmel a kutatási tartózkodásom alatt többször volt alkalmam konzultálni. E konzultációk során beszámoltam nekik a legújabb eredményeimről.

A disszertáció kézírata lezárásának idejét a még előttem lévő részkérdések tisztázására való tekintettel 2023 október végében jelöltem meg.

Végezetül szeretném még egyszer megköszönni a *Tempus Közalapítvány* támogatását. Az Önök támogatása megteremtette a kompromisszumoktól mentes, elmélyült kutatómunka feltételeit egy olyan intézményben, ahol a disszertációm befejezéséhez elengedhetetlenül szükséges források hiánytalanul rendelkezésemre álltak.

Tübingen 2023. május 09.

dr. Németh György Attila LL.M.

ösztöndíjas

⁷⁸ L. E beszámoló 10. oldalán írtakat.

⁷⁹ L. <https://bit.ly/41jR635>.

⁸⁰ L. Uni Tübingen: <https://bit.ly/3LMII7J>, valamint Uni Potsdam: <https://bit.ly/3M6RSMY>.